

МАК-23/2/1

ГОД. II, СВЕСКА 1.

ЈАНУАР-МАРТ 1941

ЕТНОЛОГИЈА

ЧАСОПИС ЕТНОЛОШКОГ ДРУШТВА У СКОПЉУ

Уредник
Д-Р МИЛ. С. ФИЛИПОВИЋ

С К О П Љ Е 1 9 4 1
ШТАМПАРИЈА „ЈУЖНА СРБИЈА“

ћерке (то јест млеко од матере и кћери које у исто време имају мало дете), па га помешају са *мурићеном* и тиме напишу песмо одсутноме и он се брзо мора јавити.²⁾ (Охрид, 19 јула 1934).

Т. Р. Ђ.

КРАЉЕВИЋ МАРКО У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ

Предање о Марку у селу Будинарцима. — Кроз Будинарце, село у околини Берова, протиче валовита Брегалница. Изнад ове реке издиже се овећа стена на којој има велико удубљење, ширине око 20 цм., а дубоко близу 50 цм.

По предању, Марко је био господар Малеша, и осталих крајева, па је обилазио ове крајеве, и био принуђен да се пење по врлетима.

Корито Брегалнице је, као и околно земљиште, каменито, те је Марков коњ Шарконога, морао да скаче са стене на стену. Обичан човек није могао да прође тим врлетима, али је циновски Шарконога скакао са стене на стену или, како народ овога краја у песми: „Јална, Марко кона Шарконога” каже врло згодно, да је скакао „преко дванаес планини”. На тој стени остао је траг Шарконоговог копита, чију дубину и ширину, приближно, изнесосмо горе. Како се Шарац наместио да скочи са те стене, камен се уврнуо, и кад је коњ скочио, остао је горњи отвор на стени, из кога је покуљала вода. За ту воду народ тога краја верује да је лековита и да води порекло још из Марковог времена.

Данас народ долази на ту стену, умива се том водом и строго води рачуна о томе да у ту воду убаци који динар данашњи или какав „стари грош”. Новац се ставља у ту воду да би била лековитија, односно, како народ овога краја каже, да се боље „фане лек”.

То удубљење на стени зову „коше”. И данас се у том кошету налази пуно новаца, који воде своје порекло из давнина, и имају на себи ликове разних владара, јер су их печалбари донели из разних крајева света. По причању људи, у томе кошету има највише бугарских „стотинки” и југословенских динара, грошева, двадесетпетпараца и марјаша.

²⁾ Млеко од мајке и ћерке у Охриду се сматра као врло моћно. Српкиње у Охриду узимају млека од мајке и ћерке, па од њега и брашна умесе округло колачић и кроз њега гледају људе за које желе да их воле. Сем тога и Срби и Турци у Охриду узимају млека од мајке и ћерке, па у њега сипају мастила и носе хоћи да им тиме напише запис који носе као хамајлију да би их воделе жене и девојке. Исто то тамо рале и Српкиње и Туркиње да би их волели људи. (Охрид 20 јула 1935).

Верује се да ће сваки човек, ако макар један марјаш извади из кошета, бити најстрожије кажњен, односно да ће се сигурно разболети.

Ко се дотакне ма и најситније паре, убеђени су, да ће све оне болести, које су се лечиле том водом из кошета, бити пренесене на њега. „Грешник” ће (односно она особа што узме новац из те „лековите воде” на камену) лежати у постељи све дотле док не врати новац онде одакле га је узео, док се не умије водом из кошета и док сам не убаца коју пару, молећи се при том за опроштај.

Случај је хтео да се веровање у казну над таквим „грешницима” поткрепи и једним случајем. Наиме, десило се у 1930 години, да је неки учитељ из околних села, из знатижеље да проучи новац у тој води, извадио неколико динара и грошева. Новац је повезао у марамицу и однео кући. Али, како је тај дан, када се налазио на тој стени, био веома хладан, прозебао је, и после тога се веома тешко разболео. Народ је знао шта је учитељ урадио, а како су га поштовали, отишли су да га обиђу. Кад су видели да је тешко оболео, замолили су га да врати новац кошету. Учитељ је вратио новац, и после, свакако на заузимање срескога лекара, оздравио.

Народ увек долази на ту стену, ставља новац у отвор, и умива се том водом. Мажу болесне делове тела, одлазе својим селима и причају о чудотворности те воде у погледу лечења. Причаће дуго поколење о њему и долазиће на стену све док Брегалница не однесе стену, са новцем и водом из кошета у заборав, прогутавши их својим таласастим чељустима.

По казивању г. Глигорија Пеневиха, ст. права, забележио

Вељко Перишић

Краљевић Марко још увек живи. — Народно предање тврди да се у Југославији налази неко огромно гувно и у средини тога гувна веома велика провалија. Занимљиво је то гувно нарочито по томе што је вечито суво, па било кише, снега или не било на земљи.

Прича се: за време Турака био је неки човек осуђен на смрт. Турци су решили да га спусте у ону велику провалију, како би јој измерили дубину. Спустили су га низ дугачке конопце на дно. Кад је овај сишао доле, зачудио се кад је опазио сунчану светлост у провалији као и над провалијом. Разгледао је околину, и на своје велико изненађење опазио велику и лепу кућу, и пред кућом великога и снажнога коња. Пошто је коњ био шарен, убрзо се досетио да је

то Шарац Краљевића Марка. Пошто га је коњ опазио, почео је јако да вришти. На то вриштање изашао је Краљевић Марко, намрштен као и увек, и загледао се у човека. И пошто му је назвао Бога, уплашени човек му је до ситница испричао шта Турци раде са људима, као и то шта су са њим урадили. Марко се на то причање ражалио, те је тога човека послао на ручак, јер је видео да је „његова вера”. За време ручка Марко је појео читавог овна, а овај човек само пола килограма. То је Марку било веома смешно, те га је упитао да ли сви људи на земљи по толико мало једу.

Пошто га је испратио, Марко му је рекао да поздрави Турке да више никог не спусте доле и да не муче српски народ, јер ће изићи на земљу, и од Турака починити „триста чуда”.

(Забележио у Штипу 1940)

Вељко Перишић

ЖЕНИДБА СИНА КРАЉЕВИЋА МАРКА

(Народна песма из Штипа)

Марко седеше на високи сараји,
Па си согледа зелена ливада,
У ливади трава детелина,
У травата малкај мома.

И сам Марко на ум докарује:

— „Син да имам, за син би је
земао;
„Брат да имам, за брат би је земал!

„Сина имам у бели пелени,

„У пелени, у лулка шарена!”

Подигнал се Кралевити Марко

Да запроса малкај мома.

Ведн'к рекел, ведн'к му је дале.

И кога дошле сватови китени,

Сите су си коња ујанале,

Младожења у кумо на скути.

Куга ошле за млада невеста,

Шнекнула го по лев'јо образ,

Расплака се млади младожења.

Сите со го утравале на ред,

Ред је дошло на млада невеста.

И она го на ред утравала!

„Трај се, млади младожења!

„Проклет да је, отет да је,

„Жене ли се дете у пелени!”

Забележио
Вељко Перишић

ЈАЛНАЛ МАРКО КОНА ШАРКОНОГА

(Две варијанте)

— I —

Јалнал Марко кона Шарконога,
Па го шета по сите планини.
Нигде не мож вода да си најде,
Да си најде, да си се напије
Нити вода нити вино с пари
С пари Марко вино да си купи,
Да растопи таја њипра уста,
Њипра уста, това бело грло,
Ја камо ли кона да напоји.
Па си к'не таја честа гора:
„Да би дал Бог, горице зелена,

„Да би дал Бог, од ођин горела,
„Од ођин горела, слана те сланила,
„Оти немаш вода за пијење,
„За пијење, јаз да се напија,
„А камо ли кона да напоја”.
Ја гора му вели ем говори:
„Ој ле Марко, ој ле млади Марко,
„Не си к'ни горица зелена,
„Ту извади тај четал камшија,
„Удари си кона Шарконога,
„Удари ги по клетата грива,

„Да прерипи до девет планини,
 „Па да иде на Перин Планина,
 „Тамо си је бела Самовила.
 „Собрала је студените води,
 „Затворила седамдесе френка,¹⁾
 „Там ће најдеш бела Самовила.
 „Тиз да мачиш неја да погубиш,
 „И да земеш седамдесе клуча,
 „Да отвориш седамдесе френка,
 „И да пуштиш седамдесе води,
 „И ти, Марко, да си се напијеш,
 „Да с напијеш, кона да напојиш.
 Налути се Кралевите Марко,
 Па извади тај четал камшија,

Удари го коне по гривата,
 Та прерипи до девет планини,
 Та си ојде на Перин-Планина,
 Тамо најде бела Самовила.
 Извадил је таја остра сабја,
 Па пресече бела Самовила,
 Пресече је прес клетото срце,
 Па си зема седамдесе клуча,
 Отвориј је седамдесе френка.
 Потекла седамдесе води,
 А и Марко вода си се напи,
 И напоји кона Шарконога.
 Бог му дал ф рајо насеље,
 На нас, братјe, здравље и весеље.

II

Јалнал Марко кона Шарконога,
 Па го шета по сите планини.
 Нигде не мож вода да си најде,
 Вода да си најде, он да се напија,
 Он да се напија — а камо ли

кона да напоји
 Па си к'не тај зелена гора:
 „Ој ле горо, ој ле црна горо,
 „Та што си се толку налутила,
 „И собрала тија студни води,
 „Да не мога јаз да се напија,
 „Јаз да се напија — а камо ли
 кона да напоја?“ —
 — „Ој ле Марко, ој ле Крали
 Марко,

„Еле питаш, право к'е ти кажа:
 „Та несам се јазе, Марко, налутила,
 „И собрала тија студни води,
 „Туку имам вила Самовила,
 „Која има седамдесе клуча,
 „Она држи седамдесе чешми,
 „Седамдесе чешми таја студна вода.
 „Никој јунак не мож неја да убије,
 „И да земе кључе од водите.
 „Ој ле Марко, ој ле Крали Марко,
 „Ја јални си кона Шарконога,
 „Искарај го на Пирин-Планина.
 „Тамо си је вила Самовила,
 „Вила Самовила сас седамдесе
 клуча.
 „Бећи Марко ти јој земеш кључе,

Забележио од г. Глигорија Пеневина, сада студента, из Будинараца

„Да потечат седамдесе чешми,
 „Седамдесе чешми таја студна вода“.
 Јалнал Марко кона Шарконога,
 Ударил го по русата грива —
 Да прерипи дванаес планини.
 И си дојде на Пирин-Планина.
 Там си најде вила Самовила,
 Па је пита Кралевити Марко:
 „Ој ле, вило, ој ле Самовило,
 „Ја подај ми кључе од водите,
 „Да ја пуштам седамдесе чешми,
 „Седамдесе чешми таја студна вода.
 „Да ји пуштам или тизи пушти!“
 — „Ој ле Марко, ој ле Крали
 Марко,

„Не ти давам кључе од водите
 „Туку тебе, Марко, ќе погубам.
 „Ногу сам и как тебе згубила,
 „Па и тебе и кон ќе ти згуба“.
 Проговара Кралевити Марко:
 „Или мене или јазе тебе“.
 Па извади сабју колаклију,
 Удари ја по равната снага,
 Отсече ји тија седем глави.
 Па извади кључе од водите,
 Па отвори седамдесе брави —
 Потекла седамдесе чешми.
 Тогај си се Марко воде напи,
 Он се напи, и кона напоји.
 Па се врна у Прилипа града.

Велько Перишић

МАРКО КРАЉЕВИЋ У ГОРИ

Шетал Марко из гора зелена.
 Шчо шетало три дни и три ноћи
 Нигде му се водица не нашло

Ни за себе ни за брза коња.
 Љуто к'лне Марко Краљевиће:
 „Бог те убил; зелена горице,

¹⁾ Френк = брза, катанац.

„Камо ти се дванаест чешми,
 „Камо ти се две ладни меани?
 „Корење ти огон изгореле,
 „Вршење¹⁾ ти слана попарила!”
 Даде Господ гора проговара:
 „Ај ти тебе, Марко Краљевиће,

Забележио у Галичнику

„Не к’лни је зелена горица,
 „Ток к’лни ја Стојна Самовила:
 „И пособра дванаесет чешми,
 „И пособра две ладни меани,
 „И однесе горе у планина”.

Вељко Перишић

КРАЉЕВИЋ МАРКО И ДЕТЕ ДУКАТИНЧЕ

Седнал Марко с маћа да вечера
 Сол и леб и црвено вино.
 Сам се Марко под мустаћи смеје.
 Ја маћа му вели — ем говори:
 „Ој ле сину, ој ле мили сину,
 „Што се, сину, под мустак’ усмејна:
 „Да л се смејеш на слатка вечера,
 „Ил се смејеш на мојата старост?”
 Ја Марко ји вели — ем говори.
 „Ој ле мале, ој ле стара мале,
 „Ни се смеја на слатка вечера,
 „Ни се смеја на твојата старос.
 „Излегох си сношчи на дворове,
 „Па попитах звезда повечерка:
 „Ој ле звездо, ој ле повечерко,
 „„Искам нешто, звездо, да те питам,
 „„Ама право, звездо, да ми кажеш,
 „„Немој мене тизе да ме лажеш.
 „„Като грејеш, звездо, по са земја,
 „„Да ли има појунак од мене,
 „„И од мене, звездо, и од кона?””
 Ја звезда му вели — ем говори:
 „Ој ле Марко, ој ле Крали Марко,
 „И ти ли се, Марко, јунак бројиш?
 „Ја си иди в Дукатина града,
 „Да си видиш Дете Дукатинче.
 „Оно си је на седем години,
 „Двапати је појунак од тебе!
 „Трипати је поубав од тебе!”
 На Марко се врло не свидело,
 Па си ојде в Дукатина града.
 Па си одјел в дукатински порти,
 Па извикнал Дете Дукатинче.

И на Дете вели — ем говори:
 „Ја искарај твоја добра кона,
 „Ће идеме у поле широко,
 „Ће играмо тија добри коње”.
 Па ојдоја у поле широко,
 Заиграја тија добри коње:
 Надиграло Дете Дукатинче!
 Па земаја да камен фрлаја:
 Надфрлило Дете Дукатинче!
 На Марко се врло не свидело,
 Извадил је таја остра сабја,
 Пресече го прес клетото срце.
 Ошче не мож Дете да усети,
 Но Дете му вели — ем говори:
 „Ој ле Марко, ој ле Крали Марко,
 „Какво си ме силно срце сјаде!”
 Тада мајка Марку казувала:
 „Ој ле Марко, ој ле мили сину,
 „Капнала ти, бре сину, раката,
 „Та зашто Дете да погубиш?
 „Ак’ је оно појунак од тебе,
 „И од тебе, сину, и од кона,
 „Бог му дава јунаштво гулемо.
 „Ако је, сину, поубав од тебе,
 „Бог му дал, сину, убавината!
 „Ој ле, Марко, ој ле, мили сину,
 „Да даде Бог, сину, на тебека:
 „Колку капки крв капнали,
 „Од Детината, сине, равна снага,
 „Толку Турци на нози станали
 „И на тебе земјата да отмат!”
 Ка је рекла се је тако збило.

Забележио од г. Глигорија Пеневиха, студента из Будинараца

Вељко Перишић

Фрли Камен у Ослару. — Јужно од Бујановца, са десне стране Јужне Мораве, налази се село Осларе. Становништво је у селу двојако: српско и арбанашко. Срби су у њему старинци и стариначки су и сви називи потеса. Арбанаси, као новији досељеници, у међусобној употреби задржали су српске топографске називе и веровања.

¹⁾ Вршење = врхови.

У непосредној близини села је место звано Фрли Камен. Ту се налази већи број стена од којих су две величином нарочито упадљиве. За њих и Срби и Арбанаси верују да их је бацио Краљевић Марко. Прича се да је Марко имао сестру коју у бацању камена није могао нико победити. Марко се једном договори са сестром да опробају снагу. Пошто су, код данашње железничке станице у Бујановцу, одвалили два блока, бацили су их у правцу Ослара. Марков је камен пао одмах изнад Ослара, а камен његове сестре у суседну област Изморник. То је Марка врло наљутило и у срби извадио сабљу и свој камен на пола пресекао.

Јов. Ф. Трифуновић

Марков Камен у Пустенику. — У Качаничкој Клисури, са десне стране Лепенца, налази се веома старо насеље звано Пустеник. Село броји око 60 домова. Становништво, изузев три поарбанашена српска дома (Балаш), је арбанашко. Пре Арбанаса у селу су живели Срби. Трагови расељених Срба очувани су у топографској номенклатури (Ара-њива-Богданит, Крој-извор-Атанас и др.), скоро порушеној цркви и очуваној традицији.

У хатару села, изнад махале Брав, има место на коме је велика стена звана Гури Маркит (Марков Камен). Арбанаси из Пустеника верују да је овај камен са Скопске Црне Горе бацио неки јунак по имену Марко. За Марка се прича да је био огроман човек који је живео по планинама и штитио околно становништво.

Јов. Ф. Трифуновић

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

А. Дероко: Народно неимарство II (Београд 1940). Издање Института за народну уметност Београдског универзитета.

Као и први атлас¹⁾, тако и овај има двадесет листова формата фолио. На првом листу је текст с најпотребнијим обавештењима и освртом на главне типове нашег народног грађевинарства (брвнару и бондрук), од којих ни један није оригинално наш, али су им наши мајстори ипак дали свој сопствени начин израде. Друга свеска атласа показује, углавном, те особености, тј. ту су приказани карактеристични елементи којима оперише народно неимарство.

Прва два листа су посвећена чистој брвнари, и то тако да су на листу II приказани „ћертови“, разни начини везивања брвана, а на листу III кровови и превлачење једне зграде брвнаре.

¹⁾ В. приказ у „Етнологији“ I 60.